

Virtualni svetovi in človekove pravice

Petja JANŽEKOVIČ

Tiha pot 3, SI-2250 Pruj

IZVLEČEK

Teoretični konstrukt virtualnih svetov bi bil hipotetično sposoben prevzeti nase nalogo "absolutne globalizacije", kjer bi bili vsi ljudje enaki in enakopravni, in bi zato ta globalizacija osnovne človekove pravice pustila ob strani kot brezpredmetne.

Ob domnevi, da so takšni virtualni svetovi možni, individuom v njih zagotovimo popolno "globalizacijo", popolno svobodo, popolnoma odprt svet možnosti, ker imajo vsi enak dostop do možnosti. Gre za to, da bi računalnik sam postal duh in sposoben avtonomnega življenja. Današnja zaprtost bivanja bi bila nadomeščena s popolno svobodo bivanja v virtualnem svetu. Konca bivanja pri kiberčloveku enostavno ni. Kiberčlovek je skupek digitalnih informacij in kot tak je neuničljiv. V sedanjih pogojih absolutna globalizacija ne more biti pozitivna, ker združuje različne interese in jih zato mora omejevati z restrikcijami. Edina teoretična varianta pozitivne absolutne globalizacije bi bila navidezna virtualna vas, ki bi edina posameznike povsem osvobodila in jih postavila v neke vrste "naravno stanje".

Ključne besede: virtualni svet, absolutna globalizacija, možnosti, računalnik, kiberčlovek, svoboda, digitalna informacija, virtualna vas

ABSTRACT

VIRTUAL WORLDS AND HUMAN RIGHTS

The theoretical construct of virtual worlds could, hypothetically, be capable of assuming the task of "absolute globalisation", where all people would be equal and enjoy equal rights, meaning that globalisation would leave the issue of human rights aside as inconsequential.

If we assume that such virtual worlds are possible, individuals in them would be provided with full "globalisation", absolute freedom and an entirely open world of opportunities, in which everyone would have equal access to all opportunities. What this means is that the computer itself would become a spirit, capable of autonomous life. Today's isolation of habitation could be superseded by the absolute freedom of dwelling in the virtual world. There is simply no end to the domicile of cyberman. Cyberman is the totality of digital information and as such indestructible. In the current state of affairs absolute globalisation cannot be positive, as it entails different interests which it therefore must limit by imposing restrictions. The only theoretical variant of absolute positive globalisation could take the form of virtual village, which could completely liberate individuals, gathering them into a sort of "natural state".

Key words: virtual world, absolute globalisation, opportunities, computer, cyberman, freedom, digital information, virtual village

Namen pričujočega prispevka je skušati v grobem pokazati teoretični konstrukt virtualnih svetov kot tistega medija, ki bi hipotetično, v idealnih razmerah bil sposoben nase prevzeti nalogo "absolutne globalizacije". Globalizacije, v kateri se svet individuov združi v "svetovno navidezno vas". Globalizacije, kjer bi dejansko bili vsi enaki in enakopravni. In seveda globalizacije, ki se osnovnih človekovih pravic ne bi niti dotaknila, ampak bi jih enostavno pustila ob strani kot brezpredmetne. Absolutna globalizacija v tem smislu bi torej bila predvsem pozitivna, kolikor bi individuumu, preseljenemu v virtualni svet, kljub neskončni množici taistih individuov, kljub neskončni množici interesov in kljub popolni vse-prepletenosti, omogočila ohranitev svobode. Kajti eden osnovnih problemov vsesplošne globalizacijske evforije je ohranitev samoprepoznavnosti in samospoštovanja individua, pa naj gre za države ali za posameznike. Skratka: vprašanja, ki nas tu zanimajo, so, ali 1) je tak konstrukt virtualnih svetov sploh možen; 2) kolikor je možen, ali je sposoben povezati množico individuov v celoto, ne da bi s tem prizadel svobodo vsakega izmed njih in 3) ali so individui, ki jim bo hipotetično dodeljena absolutna svoboda, sposobni preživeti eni zraven drugih, ne da bi na tak ali drugačen način sprožili evlucijski boj za preživetje in s tem "prekršili" svobodo drugega?

Seveda se nam takoj na začetku pojavi neprijetno vprašanje: ali je sploh smiselno govoriti o neki tako zelo hipotetični situaciji? Ni, če odgovorimo pošteno. A če govorimo kot teoretiki, katerih namen je zgolj poiskati neko *idealno verzijo* pojma globalizacije, torej globalizacije, ki bi bila enako poštena do vseh, nam je to brzkone dovoljeno. In če nam lahko model virtualnih svetov pri tem početju ponudi kake odgovore, jih vsekakor velja premisliti.

Nujno je, da si najprej predočimo sliko globalnih virtualnih svetov. Vseskozi se moramo namreč zavedati, da govorimo zgolj hipotetično, saj celotna izpeljava stoji na premisi, da virtualni svet kot tak zares obstaja, da je dejanski in da deluje kot skupnost virtualnih individuov. Ti individui so postavljeni v, recimo temu, "virtualno naravno stanje". To pomeni, da iščemo globalno družbo, ki bi bila sposobna v *naravnem stanju* (kot množica samostojnih posameznikov) preseči stopnjo boja vseh proti vsem. Zakaj nas to zanima? Kolikor si namreč drznemo domnevati, da so takšni virtualni svetovi resnično mogoči, lahko individue, ki v njih živijo, popolnoma "globaliziramo", poleg tega pa jim zagotovimo še popolno svobodo. Globaliziramo jih v tem smislu, da jim popolnoma razpremo svet možnosti, med katerimi se bodo eventualno odločali. Odločilno pri tem je dejstvo, da moramo prav vsem posameznikom v virtualnem svetu pustiti dostop do enakih možnosti. Gre za to, da na neki način presežemo stopnjo individualizma. Če namreč dopustimo, da se znotraj virtualnih svetov pojavijo določeni individui, ki bi bistvo svoje lastne eksistence primerjali z eksistenco drugih tako, da bi nasproti le-tem čutili kakršnokoli pomanjkanje ali zapostavljenost, se nujno postavijo 'za' svojo eksistenco in nasprotnikom napovedo boj. Ni težko uvideti, da na tej točki svoboda posameznikov kot taka ni več absolutna – družba postane povsem enaka vsem poprejšnjim, saj ji ne preostane nič drugega, kakor da sama sebi postavi določene restrikcije, ki naj (spet!) veljajo za 'vse'. S tem pa smo že zelo daleč od tistega cilja, ki smo si ga skušali zastaviti na začetku – pogledati, ali je konstrukt virtualnih svetov tisti, ki lahko odpravi pomanjkljivosti, ki jih s seboj nujno prinaša vsakršna globalizacija tako, da posameznike povsem osvobodi. Na kak način to storiti? Enostavno tako, da jim ne postavimo nobenih pravil. Seveda je tu takoj možen ugovor, da pravila vsekakor moramo postaviti – če drugega ne, je potrebno vzpostaviti vsaj pravila in mehanizme, ki omogočajo virtualni svet kot tak, torej kot *prostor*, s tem pa avtomatično zamejimo tudi vse subjekte, ki v tem prostoru bivajo. Na tak ugovor lahko pripomnimo le, da drugače pač ne gre – kolikor hočemo subjekte kamorkoli "postaviti", moramo za to pripraviti prostor. Vendar pa bi to subjektom moralo biti indiferentno, saj njihove interakcije

potekajo izključno znotraj določenega prostora in med posameznimi subjekti, nikoli pa ne morejo v dejanskosti "segati čezse", torej nekam, kjer njihovo bivanje ni mogoče. O tistem "onstran" lahko (povsem identično kakor danes v resničnem svetu) samo *mislijo*. Vendar pa to dejstvo ne more biti resnična omejitev. Zanimajo nas le posledice, ki jih taka virtualna družba prinaša – če smo natančni, lahko rečemo, da skušamo preveriti, ali so posamezniki (pa naj gre za 'navidezne', virtualne posameznike) sploh *sposobni prenesti* absolutno svobodo.

Vrnimo se malce nazaj. Ko govorimo o bivanju v navideznem svetu, moramo imeti vedno pred pred očmi dve stvari: 1) predpogoj za kakršnokoli obliko bivanja v navideznem svetu je seveda razvita umetna inteligenca in 2) ni nobene razlike med (človeškim) duhom in umetno inteligenco. Naj to malce razložim.

Umetna inteligenca se zdi danes še nedosegljiva, saj se v glavnem vsi poskusi končajo, še preden se problemu sploh približajo. Zakaj? Umetna inteligenca se vrti okoli enega samega problema, ki se glasi tako: kako naj od digitalne informacije pridemo do zavesti? To je osnovni problem, saj se zdi, da kakorkoli že obrnemo, zmeraj ostane dejstvo, da računalnik operira zgolj z nekimi formalnimi simboli, katerih ne razume oz. je sprogramiran in kot tak že a priori nezmožen samostojnega mišljenja. Vendar se skušajmo za trenutek poigrati z mislijo, da so človeški možgani prav tak *stroj*, ki ga poganja neki program, pa naj bo določen od Boga ali od česarkoli. Poiskati je treba torej le pravilne "vhodno-izhodne" podatke in ustvariti pravi program. Gre torej za to, da bi računalnik sam postal duh in bi bil kot tak sposoben avtonomnega mišljenja. Če trdimo, da so računalniški programi zgolj sintaktični (operirajo s simboli na podlagi točno določenih pogojev, ki jim jih predpisuje program), človeški duh pa je semantičen (vsebuje mentalna stanja in je sposoben dejanskega razumevanja simbolov), s tem ne povemo ničesar novega. V končni fazi gre najbrž samo za dovolj širok spekter, skozi katerega gledamo.

Zamislimo si, da bodo nekoč v prihodnosti obstajale institucije, recimo Institucije za Navidezna Življenja (INŽ). Naloga le-teh bo vzdrževanje in programiranje novih kultur, ki bodo našle svoj prostor v "navidezni globalni vasi". Ontološko gledano pomeni to prenos oz. nadaljevanje bivanja v alternativnem, virtualnem svetu. Današnja zaprtost in omejenost bivanja bo nadomeščena s popolno brezmejnostjo in svobodo bivanja v virtualnem svetu.

Posameznik, ki bo pri sebi razčistil z vsemi predsodki, bo lahko pri INŽ zaprosil za prostor na Svetovnem spletu. Bodoči kiberčlovek bo INŽ skrajno natančno opisal sebe, svoja hotenja, želje, sanje, strahove ipd. Nato mu bodo s pomočjo izpopolnjene podatkovne obleke do skrajnosti izmerili vse fiziološke, psihološke in druge značilnosti, skratka, v podatkovno bazo bodo shranili popolnoma vse podatke, ki se tega določenega posameznika tičejo. Na tem mestu ne bom razglabljal o možnostih zlorabe teh podatkov, ker gre predvsem za neki vpogled v skrajno varianto virtualne resničnosti.

Podatkovna baza s popolnimi podatki o dotičnem posamezniku se bo nato shranila do njegove smrti. Po njegovi smrti se bo podatkovna baza odprla, na delo bodo stopili programerji. Le-ti bodo ustvarili popolno virtualno simulacijo umrlega. Na nevronske mreže bodo razpeli teksturo z njegovo sliko ter tako dobili tridimenzionalno grafično podobo človeka. Sledi neprimerno bolj zapleten proces "modeliranja zavesti", ki bo izvedljiv le v primeru, da nam bo nekoč uspelo ustvariti pravo umetno inteligenco, torej takšno, ki ne bo le simulacija procesov v možganih, ampak bo ta *proces* sam. Drugače pač ni mogoče doseči, da bi se lahko kiberčlovek dejansko vključeval v življenje v navidezni skupnosti oz. da bi bil njen relevanten del. Lahko bi sicer dosegli, da bi kiberčlovek blodil po navideznih svetovih, vendar to ne bi bilo nič drugega kakor tridimenzionalna računalniška grafika oz. slika kiberčloveka. Ne, gre za bolj globalno

možnost virtualne resničnosti, cilj namreč ni *simulacija* kiberčloveka, ampak *kiberčlovek* sam. Kiberčlovek, ki živi virtualno življenje. To je skrajna možnost. Slika tako ne predstavlja več le podobe predmeta, ampak dejanski predmet, slika se opredmeti, oživi, če hočete. Kiberčlovek ne bo postavljen v virtualni svet tako, kot to počnemo danes, namreč preko vmesnikov, ampak bo vmesnik postal kar kiberčlovek sam, saj bo postavljen v prostor, ki je sicer res navidezen, bolje rečeno *programsko ustvarjen*, hkrati pa taista virtualna resničnost kiberčloveku kot tistemu *hic et nunc* danemu subjektu samemu, postavljenemu v neskončen prostor, pomeni *realnost*. Toliko lepše pri vsem tem je tudi dejstvo, da bo lahko kiberčlovek svojo realnost oblikoval kar sam, saj bo, hladno rečeno, popoln skupek digitalnih informacij, živeč sredi digitalnih informacij. Digitalno je pač digitalno, torej gre tudi za sposobnost popolne medsebojne interakcije med kiberčlovekom in virtualnim svetom. Ontološki problem se skrči samo na vprašanje: ali je tako bivajoče resnično mogoče? Kajti, če je mogoče, vsi ostali bivanjski problemi, z njimi pa tudi problemi "človekovih pravic", odpadejo! V takšni navidezni vasi bivanje ni metafizični problem, ampak golo dejstvo, vsako vpraševanje po začetku, ohranjanju in koncu bivajočega postane enostavno: začetek bivanja v virtualnem svetu se zgodi v Instituciji za Navidezna Življenja takoj po človekovi smrti, v bivanju ohranja kiberčloveka električna energija, konca bivanja pri kiberčloveku pa enostavno ni. Kiberčlovek je skupek digitalnih informacij in kot tak je tudi neuničljiv.

Kaj novega lahko prinese tak konstrukt, če sploh kaj? Videti je, da vsaj na teoretični ravni omogoča neko globalno poenotenje sveta, v katerem raznorazne deklaracije, ki bi varovale posameznikovo osebno integriteto, niso več potrebne. Ker ni ljudi, ampak so le do perfekcije izpopolnjeni kiborgi, ki jim je v virtualnem svetu na razpolago prav vse, brez omejitev in brez priorit. Absolutna globalizacija v kakršnikoli drugi obliki pa za sabo nezadržno potegne problem izginjanja posameznika v množici. Kiborg kot idealen individuum ohranja osebno svobodo tudi v neskončno razširjeni in napolnjeni navidezni vasi, saj si, kot že rečeno, svojo realnost sproti ustvarja kar sam oz. si lahko svoj prostor vsak trenutek priredi tako, kot mu najbolj ustreza, ne da bi s tem kakorkoli prizadel svojega "navideznega soseda". In če smo na začetku upali, da nam bo ta teoretični konstrukt postregel s kakim odgovorom, ki bi ga lahko aplicirali na prakso, da bi udejanili proces globalizacije, smo zdaj lahko resnično razočarani: videti je, da vsak proces globalizacije nujno prizadene posameznikovo individualnost oziroma ga nujno zameji v njegovem svobodnem delovanju. Gre za to, da je človek že kot državljan postavljen pred neke prepovedi, ki se jih mora držati, kolikor ne želi biti izobčen. Proces globalizacije bi tako bil, banalno povedano, proces združevanja, povezovanja, enotenja držav. Posameznik na ta način postane "dvojni državljan": v prvi vrsti je zavezan svoji lastni državi, v drugi pa še "globalni državi". Ne moremo namreč pričakovati, da bi bila globalizacija v dejanskosti brez določenih restrikcij lahko uspešna. Tako dvojno državljanstvo pa za seboj potegne prav tisto, čemur se skušamo izogniti – *omejevanje posameznika*.

Če sklenem: absolutna globalizacija ne more biti pozitivna, ker se njen osnovni smoter obrne proti njej sami – v interesu napredka skuša združiti posamezno, a pri tem izgubi svobodo posameznika. Ker namreč združuje različne interese, jih mora, v kolikor hoče ohraniti nadzor, omejiti z nekimi restriksijskimi ukrepi. Kolikor več je teh ukrepov, toliko bolj so potrebne deklaracije, ki posameznika zaščitijo. In kolikor bolj je potrebno posameznika ščititi, toliko manj svoboden je.

Edina teoretična varianta pozitivne absolutne globalizacije bi morda bila navidezna virtualna vas. Pa ne zato, ker bi dala posamezniku *več* svobode, ampak zato, ker bi ga edina lahko *povsem osvobodila* – odvezala bi ga od države in ga postavila v neke vrste "naravno stanje". Kar ne pomeni nič drugega, kakor da bi posamezniku omogočila, da je to, kar je in kar hoče biti. Seveda samo v "navidezni vasi".